

Nagy Gábor Dániel

DIÁKMUNKA A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓBAN – A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI¹

BEVEZETÉS

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány által támogatott,² 2006-2007-ben megvalósított, „Diákmunka – Biztos út a munkaerőpiacra?!” című kutatásban a Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület a középiskolás diákok és a felsőoktatási hallgatók iskola melletti munkavállalási stratégiáit kívánta megvizsgálni. A kutatók törekedtek annak feltárására, hogy milyen tapasztalataik vannak a diákmunkák területén, hogyan befolyásolja ez a munkával kapcsolatos attitűdjeiket, a munkaerőpiacról kialakult képüket, illetve diákmunkájuk során milyen plusz kompetenciákra, tapasztalatokra tettek szert nem dolgozó társaikhoz képest. Azt is fel kívánták mérni, hogy a diákmunka-végzés folyamán milyen kapcsolat alakulhat ki a munkáltató és a munkavállaló között, milyen céljai, preferenciái vannak a diákokat alkalmazó vállalatoknak. Fontos kérdésnek tekintették a vizsgálatban a diákmunka szerepét a fiatal felnőttek munkaerőpiaci integrációjában, s részletesen foglalkoztak az iskolaszövetkezetek működési rendjével, közvetítő és szelektáló funkciójával. Ebben a tanulmányban az elvégzett kvantitatív kutatás eredményeit mutatom be.

A KUTATÁS BEMUTATÁSA

A 1200 fős véletlen mintán végzett kutatást a Dél-alföldi Régióban tanuló középiskolás diákok és egyetemi hallgatók csoportján, különös tekintettel a diákmunkát végzőkre. A két csoportot a különböző elérés miatt elválasztottuk egymástól, és különböző mintavételi módszerrel dolgoztunk.

A régióban tanuló *középiskolásokat* település- és iskolatípus, valamint évfolyam szerinti reprezentációnak megfelelően választottuk ki, a régió három megyéjéből. Először településeket választottunk, megyeszékhelyként Szeged került a mintánkba, városként Kiskunfélegyháza és Gyula, Orosháza és Elek – így a régió mindhárom megyéjéből volt mintavételi helyszínünk. Ezek a települések megfelelően reprezentálják a régió azon településeit, ahol középfokú oktatási intézmények működnek. Emellett a lekérdezett iskolák reprezentálják a középfokú oktatás különböző típusú intézményeit – szakképző iskolákat, szakközépiskolákat és gimnáziumokat – illeti, továbbá egy egyházi fenntartású intézmény is bekerült a mintába,

¹ Köszönet illeti a kutatásvezetőt, Szűcs Norbert szociológust e tanulmány elkészültéhez nyújtott segítségével

² OFA-5341/50-138 számú kutatási projekt.

így az intézmények egyházi szegmense is le van fedve. A kiválasztott iskolákból véletlenszerűen választottunk 10.-es, 11.-es, 12.-es és 13.-os osztályokat, a hangsúlyt főleg a 11.-ik és 12.-ik évfolyamra helyezve. Kérdőbiztosaink felkeresték ezeket az osztályokat, és az azokban tanuló összes diákot lekérdezték. Összességében 748, a régióban tanuló középiskolás diákot kérdeztünk meg. A középiskolásoktól lekérdezett kérdőív nem volt azonos az egyetemisták körében felvett kérdőívvel – az eltérő élethelyzetből adódó sajátosságok miatt –, azonban törekedtünk arra, hogy főbb metszéspontok mentén összehasonlítható legyen a két minta.

A régió egyetemistái és főiskolásai közül a véletlen sétás módszerrel vettünk mintát, fix mintavételi helyeken. Azért ez a módszer tűnt a leginkább megalapozottnak, mivel teljes listához – adatvédelmi okokból – nem juthattunk hozzá a felsőoktatásban tanulókról. A régióban tanuló hallgatók több, mint 85%-át Szegeden képzik, a Szegedi Tudományegyetemen – ezen intézmény hallgatói képezték az alap populációt vizsgálatunkhoz. Kérdőbiztosainkat egyrészt a karok különböző épületei elé küldtük, valamint a Tanulmányi és Információs Központ környékére, ahol a hallgatók többsége megfordul. A kérdező biztosok véletlen sétával választottak interjúalanyt, akikkel elkészítették a kérdőíves interjút. Törekedtünk arra, hogy adataink az egyetem karaira nézve arányosak, és reprezentatívak legyenek. Összességében 486, a régióban tanuló egyetemista került a mintánkba.

A két minta elemszáma összesen 1234 eset. Az elemzéseket a mérőeszközök különbözősége miatt a két adatbázison külön végeztük el, azonban az eredmények összehasonlítása, a következtetések levonása mindkét csoport eredményei alapján történt. Az így végrehajtott mintavételek megfelelnek a szakmában alkalmazott szokásos mintavételi módszereknek, a két csoport kiválasztását a mintavétel szempontjából egyértelműen indokolta a különböző elérhetőség, azonban az eredmények a régió középiskolai tanulóira és egyetemi és főiskolai hallgatóira nézve összességében is lehetővé teszik megalapozott állítások megtételét, az összehasonlítást és a következtetések levonását.

KÉRDŐÍVEK, KÉRDEZŐBIZTOSOK ÉS A MUNKA ELLENŐRZÉSE

Az egyetemista és középiskolás kérdőíveket szakembereink a két csoport speciális élethelyzetének, státuszának és jellemzőinek megfelelően állították össze, majd a próbakérdés eredményeinek és tapasztalatainak megfelelően véglegesítették azokat.

Az adatfelvételben képzett, felsőbb éves szociológus hallgatók és hivatásos kérdezőbiztosok vettek részt. A két kérdőívhez külön kérdezői útmutató készült, két kérdezőbiztosi tréninget tartottunk, ahol minden munkában résztvevő kérdezőbiztos pontos utasításokat kapott a mintavétellel és a lekérdezéssel kapcsolatban. A tréningek végére a kérdezőbiztosok gördülékenyen, és a módszertan szempontjából megfelelően tudták használni a mérőeszközöket. A terepen a kérdezőbiztosok munkáit ellenőreink szűrőpróbaszerűen ellenőrizték, a mintavételben és a lekérdezés folyamatában szándékos torzítást, komoly hibákat nem észleltek.

ADATRÖGZÍTÉS, ELLENŐRZÉS, FELDOLGOZÁS

A felvett adatok rögzítése kifejezetten erre a célra írt programmal történt, mely program lehetőséget adott a hibák bevitelének kontrollálására. Az adatrögzítést gyakorlott szakemberek végezték, akik a kérdőívek jellegének megfelelően speciális felkészítéssel vettek részt. A rögzített adatbázisokat szociológus szakembereink ellenőrizték, a hibákat az eredeti kérdőívek alapján javították. A létrejött adatfájlok jó minőségű, teljes adatbázisok, melyekben kevés a hiányzó adat, és nem található kóbor kód.

A KÖZÉPISKOLÁS MINTA BEMUTATÁSA

A mintába bekerült iskolák között egyenletesen oszlanak meg a megyeszékhelyen, illetve kisebb városokban található intézmények, a különböző oktatási formákat folytatók, valamint bekerült egy egyházi fenntartású intézmény is.

A mintába került iskolák és az ott felvett kérdőívek

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 SZTE Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium	140	18,7	18,7
	2 Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	73	9,8	28,5
	3 Móra Ferenc Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	194	26,0	54,5
	4 Táncsics Mihály Gimnázium és Szakközépiskola (Orosháza)	87	11,6	66,1
	5 Munkácsy Mihály Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium (Gyula)	77	10,3	76,4
	6 Móra Ferenc Gimnázium (Kiskunfélegyháza)	82	11,0	87,4
	7 Dugonics András Piarista Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium	49	6,6	94,0
	9 Radványi György Középiskola, Szakiskola és Kollégium(Elek)	45	6,0	100,0
	Összesen	747	100,0	
Hiányzó	Rendszer	1		
Összesen		748		

A nemek megoszlása szerint a mintánkba 60,4% nő és 39,6% férfi került be, ami a nők kismértékű felülreprezentáltságát jelenti. Adataink további elemzésekor ezt figyelembe vesszük

Nemek

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érv.	1 fiú	296	39,6	39,6
	2 lány	452	60,4	100,0
	Össz.	748	100,0	

Életkor alapján kitűnik, hogy a minta átlaga 17,3 év, szórása 0,92, mediánja 17 év. Ezen adatok alapján elmondható, hogy a mintába kerültek nagy része 16, 17 és 18 éves. A gyakorisági táblázatból leolvashatóak ezek az adatok, valamint az is, hogy a legtöbb mintába került 17 éves. A mintába kerültek tehát a diákmunka szempontjából munkavállalási korúak, megfelelnek mintavételi célkitűzésünknek.

Életkor

Átlag	17,3065
Medián	17,0000
Szórás	,92674

Életkor – gyakoriságok és százalékok

	év	Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	15,00	14	1,9	1,9
	16,00	126	16,9	18,8
	17,00	279	37,5	56,3
	18,00	281	37,8	94,1
	19,00	33	4,4	98,5
	20,00	9	1,2	99,7
	21,00	2	,3	100,0
	Össz.	744	100,0	
Hiányzó	Rendsz.	4		
Összesen		748		

A település típus változó bizonyítja, hogy a mintába került megkérdezettek jól reprezentálják a régió középiskolás népességét. A községben élő megkérdezettek aránya 32%, a városban élők 37,2%, a megyeszékhelyen élők 30,5%.

Település típusa

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	0 külföld	3	,4	,4
	1 falu	234	32,0	32,4
	2 város	272	37,2	69,5
	3 megyeszékhely	223	30,5	100,0
	Összesen	732	100,0	
Hiányzó	7 nem válaszol	16		
Összesen		748		

A megkérdezettek nagy többsége, 73,3%-a szüleivel él egy háztartásban, 23,7%-a kollégiumban, és 3%-a ismerősöknél, rokonoknál albérletben vagy saját lakásban.

Hol laksz tanítási napokon?

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 szülők	535	73,3	73,3
	2 kollégium	173	23,7	97,0
	3 ismerősök/rokonok	8	1,1	98,1
	4 albérlet	4	,5	98,6
	5 saját lakás	10	1,4	100,0
	Összesen	730	100,0	
Hiányzó	7 nem válaszol	18		
Összesen		748		

Az édesapák iskolai végzettsége szempontjából elmondható, hogy magas, 31,1% az egyetemi diplomával rendelkezők aránya, 28,1% rendelkezik érettségivel, 32,6% szakmunkás bizonyítvánnyal, és csupán 6%-nak van nyolc általános vagy alacsonyabb iskolai végzettsége. Ennek alapján elmondható, hogy a társadalmi átlagnál valamennyivel magasabban képzettek a megkérdezettek apái.

Mi az édesapád legmagasabb iskolai végzettsége?

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 8 általános, vagy kevesebb	42	6,0	6,0
	2 szakmunkás	230	32,6	38,6
	3 érettségi	198	28,1	66,7
	4 főiskola/egyetem	219	31,1	97,7
	9 nem tudja	16	2,3	100,0
	Összesen	705	100,0	
Hiányzó	7 nem válaszol	43		
Összesen		748		

Az anyák végzettsége szempontjából elmondható, hogy kiugróan magas, 36,7% a diplomások aránya, 31,8% rendelkezik érettségivel, 20,5% rendelkezik szakmunkás bizonyítvánnyal, és 9,1% iskolai végzettsége 8 általános vagy alacsonyabb. A megkérdezettek édesanyjai valamivel képzetebbek a társadalmi átlagnál.

Mi az édesanyád legmagasabb iskolai végzettsége?

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 8 általános, vagy kevesebb	65	9,1	9,1
	2 szakmunkás	147	20,5	29,6
	3 érettségi	228	31,8	61,4
	4 főiskola/egyetem	263	36,7	98,0
	9 nem tudja	14	2,0	100,0
	Összesen	717	100,0	
Hiányzó	7 nem válaszol	31		
Összesen		748		

AZ EGYETEMISTA - FŐISKOLÁS MINTA BEMUTATÁSA

A hallgatók nagy többsége (37,8%) az egyébként legnagyobb létszámú Bölcsészettudományi karról került a mintánkba, 26,8% a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai karral, 15,6% a Természettudományi Karra jár. Ez a három kar az egyetem három legnagyobb létszámú kara, de az összes karról arányosan kérdeztünk le interjúalanyokat.

Kar szerinti megoszlás

		Gyakoriság	Érvényes százalék
Érvényes	ÁJTK	20	4,2
	ÁOK – GYTK – EFK	27	5,7
	BTK	179	37,8
	GTK	28	5,9
	JGYTFK – ZFK	127	26,8
	SZÉF	18	3,8
	TTK	74	15,6
	Összesen	473	100,0
Hiányzó	Rendszer	13	
Összesen		486	

A lekérdezés a véletlen mintaválasztásnak köszönhetően az évfolyamokra nézve is jó arányokat hozott, nagyjából húsz százalék körül mozognak a számok. A nehezebben elérhető ötödévesek aránya kisebb, ők azonban már utolsó évükben vizsgatanításukat végzik, illetve szakdolgozatukat készítik, ezért felbukkanásuk szignifikánsan ritkább az egyetem környékén kontakt órákra járó társaikénál.

Évfolyam szerinti megoszlás

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1	81	18,8	18,8
	2	89	20,6	39,4
	3	98	22,7	62,0
	4	109	25,2	87,3
	5	55	12,7	100,0
	Összesen	432	100,0	
Hiányzó	7 nem válaszol	1		
	Rendszer	53		
	Összesen	54		
Összesen		486		

A nemek szempontjából elmondható, hogy az egyetemisták esetében is némileg

több hölgy (56,2%) került a mintákba, mint úr (43,8%). Ennek oka egyfelől a női nem felülreprezentáltsága a felsőoktatásban, másrészt a Szegedi Tudományegyetem oktatási profilja, melyben csupán alacsony hangsúly helyeződik a műszaki felsőoktatásra, ahol általában a férfiak vannak többségben.

Nemek szerinti megoszlás

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 fiú	272	56,2	56,2
	2 lány	212	43,8	100,0
	Összesen	484	100,0	

Életkor szempontjából elmondható, hogy az átlag 22,2 év, az ehhez társuló szórással 2,41. A medián 22 év, mely összevetve a fenti két adattal egyenletes életkori megoszlást jelez.

Életkor

Átlag	22,2199
Medián	22,0000
Szórás	2,41818

A mintába kerültek közül a legfiatalabbak 18 évesek, a legidősebb megkérdezett 36 éves volt. Az adatsor módusza a 21 év, az eloszlás egyenletes képet mutat életkori szempontból. Néhány 29 évesnél idősebb megkérdezett is bekerült a mintába, de számuk csekély.

Az életkor átlagát nemenkénti bontásban vizsgálva kitűnik, hogy a mintába került hölgyek némileg idősebbek, mint az urak, az átlagéletkor azonban 22 év környékén mozog. A szórások közepes nagyságú eltéréseket jeleznek.

Életkor átlag nemenként

		Átlag	N	Szórás
v1 Nem	1 fiú	22,0443	271	2,35346
	2 lány	22,4593	209	2,49220
	Össz.	22,2250	480	2,42107

A Szegedi Tudományegyetem hallgatói bázisa az egész országból verbuválódik, azonban többségben vannak a hallgatóság körében a régióban állandó lakhellyel rendelkezők, arányuk 69,3%.

A településtípus szerinti megoszlás az egyetemi hallgatók esetében is jól reprezentálja a különböző településformákat. A mintába került néhány határon túli hallgató, akiknek az aránya elenyésző. A fővárosban lakó 5,2% bizonyítja, hogy az egyetem rekrutációs bázisa túlnyúlik a régiós határokon, azonban mivel ők tanulmányaik alatt Szegeden élnek, nem rontják mintánkat a régiókép szempontjából. A megyeszékhelyen és városban élők aránya közel azonos, a falun élőké némileg alacsonyabb, 18,5%.

Jól látható, hogy az egyetemista megkérdezettek kevesebb, mint 30%-a lakik szüleivel tanítási napokon. A legjellemzőbb, hogy a hallgatók albérletben laknak (43,8%), de jelentős a kollégisták aránya (15,4%) is.

Hol laksz tanítási napokon?

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érv.	1 szülők	145	29,8	29,8
	2 kollégium	75	15,4	45,3
	3 ismerősök/rokonok	15	3,1	48,4
	4 albérlet	213	43,8	92,2
	5 saját lakás	38	7,8	100,0
	Összesen	486	100,0	

Iskolai végzettség szempontjából elmondható, hogy a megkérdezettek 90,5%-a rendelkezik érettségivel, 4,5% bír valamilyen főiskolai diplomával, és 5% egyetemi végzettséggel.

Iskolai végzettség

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 szakközépiskolai érettségi	91	18,9	18,9
	2 gimnáziumi érettségi	345	71,6	90,5
	3 főiskolai diploma	22	4,6	95,0
	4 egyetemi diploma	24	5,0	100,0
	Összesen	482	100,0	
Hiányzó	7 nem válaszol	3		
	Rendszer	1		
	Össz.	4		
Összesen		486		

A megkérdezettek édesapái közül 40,5% rendelkezik felsőfokú papírral, amely magas arány igazolja azt a szociológiai feltételezést, hogy az egyetemek részt vesznek egyféle értelmiség-újratermelési folyamatban. Az apák 35,5%-a érettségizett, 21,4%-a rendelkezik szakmunkás bizonyítvánnyal, és a 8 általánossal vagy alacsonyabb végzettséggel rendelkezők aránya csupán 2,6%. A középiskolásokhoz képest – a kissé eltérő számítási módszertan ellenére – jól látszanak markáns eltérések.

Édesapák iskolai végzettsége

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 8 általános, vagy kevesebb	12	2,6	2,6
	2 szakmunkás	100	21,4	24,0
	3 érettségi	166	35,5	59,5
	4 főiskola/egyetem	189	40,5	100,0
	Összesen	467	100,0	
Hiányzó	7 nem válaszol	9		
	9 nem tudja	9		
	Rendszer	1		
	Össz.	19		
Összesen		486		

Az édesanyák iskolai végzettségével kapcsolatban hatványozottan igaz az állítás, amit az apák végzettségével kapcsolatban fogalmaztunk meg. A diplomások 41,7%-os aránya mellé társíthatjuk az érettségizettek szintén kiemelkedően magas, 44,9%-os arányát. Szakmunkás végzettséggel rendelkezik 11,1%, 8 általános vagy alacsonyabb végzettségű 2,3%.

Édesanyák iskolai végzettsége

		Gyakoriság	Érvényes százalék	Kumulált százalék
Érvényes	1 8 általános, vagy kevesebb	11	2,3	2,3
	2 szakmunkás	53	11,1	13,4
	3 érettségi	214	44,9	58,3
	4 főiskola/egyetem	199	41,7	100,0
	Összesen	477	100,0	

Hiányzó	7 nem válaszol	5		
	9 nem tudja	3		
	Rendszer	1		
	Összesen	9		
Összesen		486		

A két mintát összevetve elmondható, hogy a tapasztalatok egyértelműen indokolták a két al minta bevezetését a vizsgálatba. A két csoport közötti eltérések bizonyítják az eltérő élethelyzetet – például a középiskolások nagy része még szüleivel él, míg az egyetemisták többsége albérletben, kollégiumban vagy ismerőseinél – tehát otthonától távol lakik. A középiskola és az egyetem közötti különbség több változón keresztül is jól lekövethető, például a szülők végzettsége az egyetemisták esetében magasabb, illetve maguk az egyetemista vagy főiskolás megkérdezettek is rendelkeznek már érettségivel, néhányan közülük már felsőfokú papírral.

A KUTATÁS FŐBB TAPASZTALATAI, EREDMÉNYEI

A középiskolás diákok és a felsőoktatási hallgatók munkakeresési stratégiái gyökeresen eltérnek. A **középiskolások elsősorban a rokonai kapcsolathálóra támaszkodnak**, míg az egyetemi és főiskolai hallgatók többsége az informális kör helyett szervezetekhez fordul a munkakeresés érdekében.

A középiskolások és a felsőoktatási hallgatók munkavállalási motivációja is markánsan eltér. Előbbiek számára a munka a függetlenség eszköze, az önálló kereset saját szükségleteik finanszírozásához kell, valamint szüleik tehermentesítéséhez. Számukra a távolabbi **munkaerőpiaci érvényesülés még nem fontos cél**. A hallgatók körében a munkavállalás motivációi között már kiemelten megjelenik, hogy a végzett munkából szakmai tapasztalatokhoz is juthatnak.

A **nők** diákmunka-vállalási aktivitása egyértelműen eltér a férfiakétól. Mind a munkavállalás kezdeti időpontját, mind a munkavállalást gyakoriságát tekintve **aktívabbak**, mint a férfiak.

A Diákhitel felvételének a lehetősége nem befolyásolja alapvetően a diákok munkavállalását – bár a munkára fordított időtartamot nagy átlagban valamelyest csökkenti. A hitelt felvevők többsége – közel háromnegyede – a Diákhitel folyósítása mellett is szükségét érzi a rendszeres munkavégzésnek.

A legfontosabb információs források az iskolaszövetkezetekkel kapcsolatban a hirdetések közvetlen formái (plakát, szórólap) és a szájreklám (baráttól, ismerőstől) útján szerzett információ. Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy a diákmunka-közvetítéssel foglalkozó szervezetek nem használják ki kellő mértékben a diákmunkások toborzásában rejlő lehetőségeket. Nem ismerik fel a potenciális

marketing-módszereket, kreativitásuk és professzionalizmusuk hiányos. A szülők és tanárok tájékoztatása is töredékes. Komoly szervezetszociológiai hiányosság az összes vizsgált iskolaszövetkezethnél, hogy a diákmunkások lojalitásának megerősítésére és immateriális motiválására nem fordítanak figyelmet. Így nemcsak szervezetük hatékonyságát csökkentik, hanem mind a munkaadók, mind a diákmunkások körében megerősítik az iskolaszövetkezeti munkával kapcsolatos negatív attitűdöket és alacsony minőségi mutatókat. Ezen ismeretek birtokában nem meglepő a kvantitatív kutatásunk azon megállapítása, hogy a diákok döntő többsége nem hisz az iskolaszövetkezetekkel való partneri együttműködésben.

A találtakból kitűnik, hogy a legfontosabb szempont, ami alapján elfogadnak vagy elutasítanak egy munkát a diákok a bér. Ez megelőz minden más szempontot, olyan szempontokat is, amelyek a munkavégzés speciális, nehéz körülményeiből adódhatnak. Fontos szempont a bér mellett még a munkakínálat is.

Az iskolaszövetkezethnél eltöltött idő folyamán javult a válaszadók szervezeten belüli pozíciója, státusza, azonban e javulás mértéke az adatok alapján csekélynek tekinthető. A diákok nem látják a lehetséges fejlődési, előrelépési utat ezen szervezetek berkeiben. Míg a kvalitatív fázisban tudtunk azonosítani olyan válaszadókat, akik szövetkezeten keresztül egyféle „karriert” valósítottak meg, ez a típus a nagy többség kvantitatív elemzésekor nem bizonyult jelentős csoportnak.

Ezen adatok alapján leszűrhető, hogy a középiskolások az illegális és féllegális munkát végzők vannak többségben a diák munkavállalók közül – és ezzel a többség vállalja a be nem jelentett munka minden hátrányát és a vele járó büntetés kockázatát. Az egyetemisták közül nagyobb arány dolgozik legálisan, ami feltétlen pozitív elmozdulásnak tekinthető. Törekedni kell a legális munkavállalás fontosságával kapcsolatos értékek közvetítésére, az azt segítő intézmények (iskolaszövetkezetek) és az általuk kínált lehetőségek széleskörű megismertetésére.

Az egyetemista megkérdezettek nagy része folyamatosan dolgozik egyetemi tanulmányai végzése mellett. Ez fontos eredményként nyugtázható, hozzávéve az eredményt, hogy a válaszolók további egyötöde nyáron vállal rendszeres munkát. Sokan végeznek alkalmi munkákat, és a munkavégzést teljesen csupán egy szűk csoport utasítja el.

A középiskolások által eddig végzett munkák közül a legfontosabbak a **mezőgazdasági munkák** (32,8%) és a **ház körüli munkák** (31%), ezeket követték a **fordítás / tolmácsolás** (27,7%), a **háztartási munkák** (25,3%), a **szórólapozás** (19,9%) és a **takarítás** (14,5%).

A középiskolások közül kevesen adtak már eddig is **nyelvórákat** (4,5%), végeztek **programozási munkát** (4,5%), végeztek **hostess munkát** (5,7%) és **ott-hon végezhető munkát** (5,6%). 8,6% végzett már **irodai munkát**.

A megkérdezettek közül kb. 10% végzett már **csomagolási munkát** ; **szalagmunkát** ; **gyermekfelügyeletet**.

A legjelentősebb, eddig is végzett munkák a középiskolások számára a mezőgazdasági munka, ház körüli munkák és a fordítás/tolmácsolás. Sokan végeznek

háztartási munkát, csináltak szórólapozást és takarítást.

A diákok közül a legtöbben szívesen vállalnának **fordítást/tolmácsolást** (60%), **irodai munkát** (57,7%), **csomagolást** (55,1%), **gyermekfelügyeletet** (47,8%) és **ház körüli munkákat** (46%).

A legkevésbé favorizált munkák (a **hostess**, **programozási** és a **nyelvóra adás** munkák után, amelyeket ezen elemzésből a speciális feltételeik miatt hagyunk ki) az **otthon végezhető munkák** (58,1%), a **takarítás** (54,4%), a **szalagmunka** (53,2%) és a **szórólapozás** (41,9%), melyeket sok válaszadónk nem vállalna el.

Az egyetemi hallgatók iskolaszövetkezeten keresztül a legnagyobb arányban **szórólapozást** (20,2%), **csomagolást** (17,6%), **szalagmunkát** (15,3%) és **mezőgazdasági munkát** (10%) végeztek már a megkérdezettek.

Nem iskolaszövetkezeten keresztül a legnagyobb arányban a mezőgazdasági munka (16,2%), az irodai munka (15,7%) és a nyelvóra adás (13,1%) jelent meg a munkát végzők tevékenységei között.

A legkevésbé népszerű munkavállalási formák (sokan nem vállalnák el) a **szalagmunka** (58,9%), a **takarítás** (56,4%), **mezőgazdasági munka** (55,6%) és a **szórólapozás** (52,5%).

Az egyetemisták legszívesebben **gyermekfelügyeletet** vállalnának (53,8%), ezt követi a **fordítás/tolmácsolás** (52,9%), a **nyelvóra adás** (50,1%) és némileg alacsonyabb aránnyal a **csomagolás** (42,8%).

A fenti munkavégzési preferenciák alapján látható, hogy a válaszoló középiskolások és egyetemisták főként fizikai jellegű munkákat végeznek, azonban nyitottak lennének szellemi vagy némi előképzettséget igénylő munkák elvégzésére is. Az iskolaszövetkezeti szektornak meg kellene teremtenie a lehetőséget az ilyen típusú munkák végzésére a diákok számára, egyfelől képzések kínálatával, másfelől a munkaadók tájékoztatásával a kvalifikációt vagy nagyobb fokú bizalmat igénylő feladatok ellátására képes diák munkavállaló réteg jelenlétének kommunikálásával.

Munkavédelmi szempontból kiemelkedően fontos tanulság, hogy középiskolások többsége még nem kapott ilyen jellegű képzést, azonban akik kaptak, azt mondták, hogy az hatékonyan felkészítette őket a veszélyes helyzetek kezelésére. A középiskolás válaszadók 30,7%-a érezte már magát veszélyben munkavégzés közben. Az egyetemisták 22,1%-a érezte már magát veszélyben munkavégzés közben.

Ezen adatok egyértelműen alátámasztják, hogy szükség van a diákmunka biztonságának a növelésére. Egyfelől ezt a munkavédelmi oktatás teljes diákságra való kiterjesztésével képzelhető el, másfelől a munkáltatók ösztönzésével a munkavégzési feltételek javítására.

A középiskolások közül a többség úgy gondolja, hogy a tanulmányai és munkája között **nincsen összefüggés**, kevesebben gondolják, hogy **előnyük származik a munkájukból**, és közel egy harmad nyilatkozott úgy, hogy **végzett munkája a tanulmányai kárára van**. A kapott fizetést azonban nem tartják arányban lévőknek az elvégzett munka nehézségével.

Az egyetemisták körében megkérdeztük, hogy végeztek-e már olyan diákmunkát, ami a tanulmányaikhoz kapcsolódott. 32,2% válaszolt igennel, amely igen fontos eredmény, hiszen elmondható, hogy **a megkérdezettek közel egy harmada tudott már tanulmányai szempontjából is fontos gyakorlatot szerezni.** Az egyetemisták utóbbi egy évben keresett átlag nettó órábérére (503 Ft.) némileg magasabb, mint a középiskolásoké, bár a kapott fizetéssel sokan hasonlóképpen elégedetlenek. Kvalitatív adataink megmutatták, hogy sokan a mindenkori minimálbérhez viszonyítják keresetüket, illetve minden esetben tájékozódási pontokat keresnek a viszonyításhoz. Célszerű lehet egyféle diákmunkás minimálbér megállapítása, mely védené a munkavállalók és munkaadók érdekeit egyaránt, illetve stabil tájékozódási pont lehetne a bérek tekintetében.

A középiskolások közül a legtöbben (76,6%) az **önálló munkavégzést** emelték ki, mint a munkatapasztalatok által megszerzett kompetenciát. Ezt követte a kitartás (74,2%), a **munka világának megismerése** (72,4%), a **felelősségvállalás** (67,4%), a **problémamegoldó képesség** (65,8%) a **csapatmunka** (63%), a **munkafegyelem** (62,3%), és a **kapcsolatteremtő képesség** (58,3%). Látható tehát, hogy maguk a diákok is a munkavégzésből eredő tapasztalataiknak tulajdonítják ezen kulcs kompetenciák elsajátítását.

Az egyetemisták a megszerzett kompetenciák közül leginkább a **kitartást** (65,8%), a **problémamegoldó képességet** (64,2%), az **önálló munkavégzés képességét** (59%), a **kapcsolatteremtő képességet** (55%), a **felelősségvállalást** (54,2%) és a **munka világának megismerését** emelték ki (52,8%).

A megkérdezettek tehát alapvetően egyetértettek azzal, hogy a munkavégzés során kompetenciákat, tapasztalatokat szereznek, új képességeket sajátítanak el. Ezek az eredmények támasztják alá leginkább, hogy a diákmunka a munkaerőpiaci szocializáció kiemelt fontosságú eszköze, segíti a diákok majdani beilleszkedését a munka világába. További fontos hatás, hogy reális képet nyernek a munkáltatókról, a különböző munkákról és megszerzik a mindennapi munkavégzéshez szükséges kulcsképeségeket.

A mai középiskolások kétharmadának jövőképében szerepel, hogy külföldön folytassanak munkát, illetve egy kis részük már ezt meg is tette.

Azon diákok, akik szeretnének külföldön munkát vállalni, ezt alapvetően a **pénzkereseti lehetőség** miatt teszik (4,63-as átlag). Fontos ok még a **nyelvtanulás** (4,2), a **világlátás lehetősége** (3,98) és a **külföldi munkalehetőségek bősége** és a **magas fizetés** (3,93). Kevésbé fontos ok a **kitelepedési szándék** (2,59), a megszokott környezettől való elszakadási vágy (2,81), és a **szakmai karrierépítés** (3,47).

A fentiekből levonható tehát, hogy azok a középiskolások, akik ki akarnak menni külföldre dolgozni, ezt elsősorban a magasabb megszerezhető keresetért teszik. Az egyetemisták indokai nagyjából összecsengenek a középiskolások külföldi terveinek indokaival: elsődleges cél mindkét csoport számára a pénzkereset, a második a nyelvtanulás, illetve az a kép, mely sze-

rint külföldön könnyebb jól fizető munkát találni. A szakmai karrierépítés egyik csoport esetében sem kiemelt jelentőségű, ténylegesen kíváncsiorolni kevesen szándékoznak.

A külföldi – munkavállalási célú - kiutazás legfontosabb okai, illetve a hosszabb külföldi tartózkodást tervező középiskolások magas aránya fontos kutatási eredménynek tekinthetők. A jelenleg középiskolába járók közel fele hosszú ideig akar külföldön dolgozni. A jelenleg egyetemen tanuló diákok háromnegyede tervezi, hogy külföldön vállal munkát. Ezen adat riasztó nagysága komoly kutatási tapasztalatként értékelhető. **Ezen adatok azt jelzik, hogy a majdani fiatal pályakezdő réteg számára a magyar munkaerőpiac nem kínál megfelelő perspektívát.**

A középiskolások az attitűd kérdések közül legkevésbé azzal az állítással értenek egyet, **miszerint megalázó diákmunkát végezni (1,74), hogy diákmunkát csak az vállal, aki rá van szorulva (2,2), és hogy a diákok az iskolaszövetkezetek nélkül nehezen tudnának munkát vállalni (2,29).**

A válaszolók nem értik az iskolaszövetkezetek helyét a rendszerben – azt gondolják, hogy az intézményekre nincsen szükség a munkavállaláshoz. **Ennek alapján indokoltan tekinthető egy olyan program, amely megismerteti a diákokkal a legális munkavégzés feltételeit, jogszabályi háttérét, illetve az iskolaszövetkezetek által kínált lehetőségeket a legális munkavállalásra.**

Az egyetemisták leginkább azzal értenek egyet attitűd kérdéseink közül, hogy a jó munkahely megszerzéséhez fontos a gyakorlati tapasztalat (4,01), a fiatalok többsége szeretne külföldön dolgozni (3,93), és hogy a be nem jelentett munka jobban fizet a bejelentettnél (3,86).

Legkevésbé azzal értenek egyet, hogy **megalázó diákmunkát végezni (1,52), hogy az iskolaszövetkezetek által ajánlott munkákon szakmai tapasztalatot lehet szerezni (1,92), és hogy aki dolgozik tanulás mellett, rosszabbul tanul (2,48).** Ezen átlag pontszámokból leszűrhető, hogy az egyetemisták felismerték a gyakorlati tapasztalatok fontosságát a jó munkahely megszerzésében. Az egyetemisták már azt is jól látják, hogy **nem feltétlenül tanul az rosszabbul, aki dolgozik az iskola végzése mellett.**

Az attitűd adatok összehasonlításából egyértelművé válik, hogy az egyetemista és középiskolás élethelyzet közötti különbség egyik munkaerőpiaci szempontú tapasztalata az, hogy az egyetemisták fontosnak tartják a diákmunka által megszerzhető szakmai tapasztalatokat, ellentétben a középiskolásokkal. Egyértelműen igény mutatkozik az olyan diákmunkák irányában a felsőoktatási hallgatók részéről, melyekben bővíthetik szakmai tudásukat, tapasztalatokat szerezhetnek. A diákmunkát a diákok elfogadják, nem tartják megalázónak a végzését, azonban az iskolaszövetkezetek helye nem ilyen stabil gondolkodásukban.

KONKLÚZIÓ

Christopher J. Ruhm kutatása a mi kutatásunkhoz hasonló eredményeket hozott. Kimutatta, hogy a felsőbb éves középiskolások kis vagy közepes mértékű munkavállalása egyáltalán nincsen rossz hatással a tanulmányi eredményeikre. Továbbá elmondható, hogy a diákmunka végzéssel töltött órák száma a középiskola felsőbb éveiben korrelációt mutat a későbbi foglalkoztatási helyzettel, bérrel és juttatásokkal. Akik tehát diákmunkát végeznek, bár elvileg kevesebb szabadidejük van, illetve kevesebb időt tudnak tanulásra fordítani, mégis jobb munkaerőpiaci helyzetbe kerülnek, mint diákmunkát nem végző társaik.³ Ezen empirikus tapasztalat szintén összhangban van kutatásunk eredményével és elméleti elgondolásainkkal.

Differenciáltabb eredményre jutott Angela Canny, aki a diákmunka heterogén természetére vonatkozó kutatást végzett az Egyesült Királyságban. Eredményei szerint azokat a fiatalokat, akik csak a pénzszerzésért vannak jelen a munkaerőpiacon, meg kell különböztetni azoktól, akik kombinálják a munkavégzést a tanulással. Az első kategóriába tartozók is profitálnak a diákmunka végzésből, de akik a munkavégzést képzési céljaik elérésével is kombinálják, azok mindenképpen jelentősebb haszonhoz jutnak munkatapasztalatok formájában is.⁴

Hannah és Baum szerzőpárosnak az Egyesült Államokban, végzős középiskolások körében végrehajtott vizsgálata is a fentiekhez hasonló eredményt hozott. Kutatásuk szerint a diákok nagy többsége vállalt munkát, közülük sokan több mint heti 20 órában dolgoztak. A legjobb tanulók viszont csak közepes munkaterhelést vállaltak, és a fennmaradó szabadidejüket nagyon hatékonyan a tanulásra fordították.⁵

Egy másik amerikai kutatócsoport 1998-as cikkében azt jelzi, hogy a diákmunka végzésnek a diákok oktatási előmenetelére és személyes életére gyakorolt hatása nagyban függ az előzetes szocializációjuktól. Véleményük szerint meg kell különböztetni a diákmunka időbeosztásra gyakorolt, valamint szocializációs hatásait. A tanulásra gyakorolt negatív hatások függnek a végzett munka heti óraszámától, ám még inkább a korábbi szocializációtól, illetve a diákok személyes motivációjától a munkavégzéssel kapcsolatban. A diákok időbeosztása szempontjából a munkavégzésnek sok esetben pozitív hatása van, hiszen a legtöbben a tv nézéssel töltött időt fordítják munkavégzésre. Azok a társaik, aki nem dolgoznak ezt az időt továbbra is a televízió képernyője előtt töltik.⁶

A motivációk vizsgálata során tipikusan a posztadoleszcens korra jellemző stratégiákat⁷ azonosítottunk a kvalitatív kutatási fázis során. Markánsan tetten érhető a fiatalok fokozatos önállósodási törekvése az alkalmi munkavállalás során. Míg a fiatalabbaknál a célorientált pénzkereset dominált, a felsőoktatásban tanuló hall-

---

³ Ruhm 1997. 735-776.

⁴ Canny 2002.

⁵ Hannah – Baum 2001.

⁶ Schoenhals – Tienda – Schneider 1998. 723-727.

⁷ du Bois-Reymond 2006. 280-281.; Gábor 2000., 36-39.

gatók esetében inkább a külső és/vagy belső kényszer által vezérelt függetlenedési stratégia részét képezte a diákmunka.

Azon hipotézisünk is igazolást nyert, mely szerint a munkaadók többségénél előnyt jelent, ha a jelentkező pályakezdő már rendelkezik munkaerőpiaci tapasztalatokkal, tehát korábban végzett diákmunkát. Ezen adataink alapján egyértelműnek tűnik, hogy a munkatapasztalatok megszerzése azért vált értékké az egyetemi hallgatók számára, mivel a potenciális munkaadók megkövetelik tőlük azokat.

A diákmunka vállalás tehát végső soron elősegíti az egyének munkaerőpiaci integrációját. A munkaerőpiaci integrációt, mint felsőbb, felettes célt értelmezzük, hiszen minden egyénnek fontos célja, hogy tudjon dolgozni, lehetőleg minél magasabb státuszú munkát tudjon vállalni, minél több pénzért és presztízsért. Pászka Imre elgondolása alapján a társadalmi lét egy oszthatatlan egészet alkot, amely konkrét formaként létezik. A részeket absztraktnak, az egészet pedig konkrétnek tételezi.⁸ Valahogy így van ez a munkaerőpiaci integráció és diákmunka vállalás kérdéseivel is. A diákmunka vállalása nem adja ki a teljes munkaerőpiaci integrációt, ám felettébb helyes annak egy alapvetően fontos részeként értelmezni azt.

IRODALOM

- Canny, Angela (2002): Flexible Labour? The Growth of Student Employment in the UK. *Journal of Education and Work*, v15 n3 p277-301 Sep 2002
- Du Bois-Reymond, Manuela (2006): „Nem akarom még elkötelezni magam”: A fiatalok életfelfogása. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): *Iffúság-szociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 279-299
- Gábor Kálmán (2000): *A középosztály szigete*. Szeged: Belvedere Meridionale
- Hannah, Richard L. és Baum, Charles L. (2001): An Examination of College Bound High School Students' Labour Market Behavior. *Education*, Vol. 121. No. 4. pp. 787-794
- Mare, Robert D. – Winship, Cristopher – Kubitschek, Warren N. (1984): The transition from youth to adult. *The American Journal of Sociology*, Vol. 90. No. 2. pp. 326-358
- Ruhm, Christopher J. (1997): Is High School Employment Consumption or Investment. *Journal of Labour Economics*. Vol. 15. No. 4. pp. 735-776.
- Pászka Imre (2006): *Fordított folyamatok struktúrái*. Szeged: Belvedere Meridionale
- Schoenhals, Mark – Tienda, Marta – Schneider, Barbara (1998): The Educational and Personal Consequences of Adolescent Employment. *Social Forces*. Vol. 77. No. 2. pp. 723-762

---

⁸ Pászka 1996. 133.